

УДК 796.011.3053.2/-53.7:159.922.7

ПОТРЕБА У ДОСЯГНЕННІ УСПІХУ ЯК СКЛАДОВА МОТИВАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

Марченко О.Ю.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Погасій Л.І.

Київський національний торговельно-економічний університет

У статті розглянуто деякі аспекти гендерної проблематики та гендерного підходу у фізичному вихованні школярів. Виявлено особливості та відмінності при вивченні рівня потреби у досягненні успіху юнаків і дівчат різних вікових груп, які займаються та не займаються спортом. Визначено взаємозв'язок психологічного типу особистості респондентів та рівня потреби у досягненні успіху школярів різних вікових груп.

Ключові слова: школярі, юнаки, дівчата, фізична культура, фізичне виховання, гендер, гендерні відмінності, потреба у досягненні.

Постановка проблеми. Активні суспільні трансформації, що відбуваються нині в Україні суттєво змінюють усталені способи життєдіяльності, суспільні норми та ідеологічні конструкції, що їх визначають. Це характеризується значними змінами в різноманітних сферах економіки, культури, науки та освіти. Особливо суттєві перетворення спостерігаються у системі освіти, включаючи вдосконалення фізичного виховання, де все більш активно проявляються ідеї гуманізації освіти [1; 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За останні роки вітчизняними вченими здійснений суттєвий прорив в царині теоретичного осмислення гендерних проблем різноманітних гуманітарних науках: філософії, історії, соціології психології, юридичному праві, лінгвістиці тощо (Н. Гапон, Жеребкіна, А. Кирилова, Н. Лавриненко, Л. Смоляр, Н. Чухим та ін.). У теорії фізичної культури, як ні в якій іншій гуманітарній дисципліні, постійно враховуються природні основи гендерних відмінностей і тілесність, які

є важливим проявом людського потенціалу. Це дозволяє формувати нове інформаційне поле, пов'язане з розробкою категорії «гендер» на матеріалі фізичної культури [2].

Методологічні засади гендерної педагогіки та гендерного виховання, зміст гендерного підходу активно розробляються сучасними українськими та зарубіжними вченими. Проблеми формування гендерної культури молоді досліджують Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді, О.Б. Кісь, Н.М. Лавриненко, П. Кравець, О.А. Луценко, О.С. Цокур та інші. Над питанням гендерного виховання підлітків працюють С.Т. Вихор, О.М. Антипова. Важливий внесок у розробку гендерного підходу в педагогічній освіті внесли: О.А. Вороніна (проблеми розробки теорії і методології гендерних досліджень, визначення місця та ролі гендерного виховання в системі професійної підготовки студентів); Л.В. Штильова (розробка методичних програм для вчителів з питань впровадження гендерної освіти і виховання в середній школі); І.С. Кльоцина (шляхи гендерної соціалізації особистості з урахуванням вікових особливостей, розробка практикуму з гендерної проблематики для студентів з метою подолання гендерних стереотипів). Гендерний підхід у процесі професійної підготовки майбутніх учителів вихованців у дослідженнях С.Д. Матюшкової, Н.В. Смірної, Л.П. Шолохової, М.Т. Полив'яної, О.В. Шнирової.

Термін «гендер» (gender) вживається в сучасних вітчизняних та західних гуманітарних дослідженнях для позначення статі як соціального поняття і явища, на відміну від чисто біологічного розуміння статі (sex). Пол (sex) є біологічним, а гендер – культурно-символічним визначенням статі. Таким чином, стать – це біологічна даність, а гендер – конструкт культури, що дозволяє маркувати і регламентувати прояв певних біологічних даних людини в системі соціальних відносин [6].

Однак, у процесі фізичного виховання та занять спортом необхідно враховувати в першу чергу, статевий диморфізм, який обумовлює використання адекватного фізичного навантаження дівчатам і юнакам. Тому ми схилиємося до тих авторів, які вважають, що стать – це біологічна даність, а гендер – конструкт культури, який дозволяє маркувати та регламентувати прояв певних біологічних даних людини в системі соціальних відносин. Відповідно даних посилення, формування цінностей фізичної культури може залежати від гендерних особливостей юнаків і дівчат, що і визначає актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження – визначити гендерні особливості потреби у досягненнях школярів залежно від їх психологічного типу для розробки педагогічних умов формування мотивації до занять фізичною культурою.

Матеріал і методи дослідження – аналіз науково-методичної літератури, тест-опитувальник Ю.М. Орлова. У науковому експерименті приймали участь школярі 3-11 класів ЗНЗ у кількості 692 особи (юнаків – 332; дівчат – 360), з яких: 126 респондентів (97 юнаків та 29 дівчини) займаються певним видом спорту (плавання, баскетбол, волейбол, атлетична гімнастика, боротьба, тхеквондо). Інші школярі відвідують звичайні

заняття з фізичного виховання. Вивчити рівень потреби досягнення та мотивування на успіх ми вирішили за допомогою розробленої шкали – тесту-опитувальнику.

Виклад основного матеріалу. Існує думка вчених, що зрозуміти зміст ціннісних орієнтацій можливо тільки через аналіз предмета діяльності в основі якого закладені потреби та інтереси людини. Вчені висловлюють думку про те, що ціннісна орієнтація – це усвідомлена оцінка явищ і предметів зовнішнього світу з точки зору їх важливості, і відповідно, використання для задоволення потреб та інтересів людини [3]. Потребам у структурі ціннісних орієнтацій відведено центральне місце. Потреби – це рушійна сила поведінки всіх живих істот, в тому числі і людини. Вони стимулюють активну діяльність, виступають у якості причин поведінки в умовах суспільного розвитку та оточуючого середовища [5].

Наші попередні дослідження виявили індеферентне ставлення основної маси школярів до занять фізичною культурою в школі, що призводить до частих пропусків занять, відсутності власної установи у процесі навчальних занять, окрім отримання оцінки. Така ситуація сприяла більш глибокому вивченню особливостей та відмінностей потреб, мотивів, інтересів у сфері фізичної культури і спорту у юнаків і дівчат [8; 9; 10].

Ю.М. Орлов пов'язував виникнення у людини потреби в досягненні в наслідку неузгодженості реального рівня досягнень або рівня виконання з деяким очікуваним рівнем виконання чи досягнення, переважаючим досягнуте. Також вчений наголошував, що люди з більш розвиненою потребою в досягненнях мають кращі результати у навчанні, більшу інтенсивність у вирішенні проблемних питань, зацікавленість у виборі високих цілей, при цьому володіють значно меншими побоюваннями у діяльності та трохи завищеними, але реальними домаганнями [11]. Таким чином, можна припустити, що більшою мірою досягають успіху ті школярі, в яких рівень потреби в досягненні сильніший розвинений. Визначаючи рівень потреби у досягненні та спрямованості на успіх юнаків і дівчат, було виявлено, що найбільший відсоток респондентів, не залежно від статі та віку, має середній рівень потреби у досягненні (табл. 1). Також, за результатами дослідження виявлено, що з віком у юнаків рівень потреби у досягненні стає вище ніж у дівчат. Натомість, у дівчат, він поступово знижується. Серед школярів, які займаються спортом, юнаки мають вищий ніж дівчата рівень потреби у досягненні та спрямованості на успіх.

Отже, визначаючи рівень потреби у досягненні успіху юнаків і дівчат, ми виявили загальний середній рівень, що для нас не було інформативним результатом. Отримані дані вимагали окремих, додаткових досліджень щодо впливу психологічної статі на формування потреби у досягненні успіху школярів, що може мати суттєвий вплив на формування мотиваційних пріоритетів школярів до занять фізичною культурою і спортом. Тому, з метою виявлення взаємозв'язків між загальним рівнем потреби у досягненнях респондентів та приналежністю їх до психологічної статі та визначенню впливу психологічної статі на рівень потреби у досягненні успіху, ми провели

Таблиця 1
Рівень потреби в досягненні учнів 3-11 класів, %

клас	стать	Кількість в класі	Рівень потреби		
			високий	середній	низький
3	х	29	20,69	48,28	31,03
	д	25	8,00	80,00	12,00
5	х	15	6,67	86,67	6,67
	д	28	21,43	71,43	7,14
6	х	23	30,43	60,87	8,70
	д	17	29,41	70,59	0,00
7	х	15	6,67	80,00	13,33
	д	12	0,00	83,33	16,67
8	ю	22	13,64	54,55	31,82
	д	21	28,57	61,90	28,57
9	ю	64	21,88	67,19	10,94
	ж	35	17,14	71,43	11,43
10	ю	12	25,00	75,00	0,00
	д	15	13,33	66,67	20,00
11	ю	41	26,83	65,85	7,32
	д	65	21,54	64,62	13,85

порівняльний аналіз отриманих показників тесту-опитувальника з параметром IS респондентів.

Попередньо проведені дослідження гендерних характеристик особистості школярів, за допомогою опитувальника Сандри Бем, дозволили нам визначити гендерну ідентичність школярів (фемінінність, маскулінність, андрогінність) [8]. Кластерний аналіз параметру IS тесту С. Бем дав нам змогу розподілити респондентів на групи згідно їх приналежності до психологічної статі.

Таким чином, за результатами кластерного аналізу, до першого кластеру увійшли респонденти, які мають параметр IS тесту у межах від $-0,35$ до $0,46$. Згідно класифікації Сандри Бем – це респонденти андрогінного психотипу ($-1 < IS < 1$). Їх кількість склала $51,03\%$ від загальної кількості респондентів.

До другого кластеру увійшли респонденти маскулінного ($IS < -1$) та андрогінного психотипу з ознаками маскулінності ($-1 < IS < -0,46$), які мають параметр IS у межах від $-1,97$ до $-0,36$ ($15,72\%$). До третього кластеру увійшли респонденти фемінінного психотипу ($IS > 1$) та андрогінного психотипу з ознаками фемінінності ($0,58 < IS < 1,86$), які мають параметр IS у межах від $0,47$ до $1,86$ ($33,26\%$).

Таблиця 2

Рівень потреби у досягненні успіху респондентів згідно психологічного типу (хлопці, (5–7 класи))

Класифікація рівнів			Кластер 1 (андрогінний)		Кластер 2 (маскулінний)		Кластер 3 (фемінінний)	
	n	%	n	%	n	%	n	%
- високий	10	16,98	6	66,67	3	33,33	0	0,00
- середній	39	73,58	28	71,79	6	15,38	5	12,82
- низький	5	9,43	3	60,00	1	20,00	1	20,00

Таблиця 3

Рівень потреби у досягненні успіху респондентів згідно психологічного типу (дівчата, (5–7 класи))

Класифікація рівнів			Кластер 1 (андрогінний)		Кластер 2 (маскулінний)		Кластер 3 (фемінінний)	
	n	%	n	%	n	%	n	%
- високий	11	19,30	2	18,18	1	9,09	8	72,73
- середній	42	73,68	19	45,24	1	2,38	22	52,38
- низький	4	7,02	1	25,00	0	0,00	3	75,00

Таблиця 4

Рівень потреби у досягненні успіху респондентів згідно психологічного типу (юнаки, (8–9 класи))

Класифікація рівнів			Кластер 1 (андрогінний)		Кластер 2 (маскулінний)		Кластер 3 (фемінінний)	
	n	%	n	%	n	%	n	%
- високий	17	19,77	8	47,06	6	35,29	3	17,65
- середній	55	63,95	34	61,82	16	29,09	5	9,09
- низький	14	16,28	8	57,14	3	21,43	3	21,43

Таблиця 5

Рівень потреби у досягненні успіху респондентів згідно психологічного типу (дівчата, (8–9 класи))

Класифікація рівнів			Кластер 1 (андрогінний)		Кластер 2 (маскулінний)		Кластер 3 (фемінінний)	
	n	%	n	%	n	%	n	%
- високий	12	21,43	5	41,67	3	25,00	4	33,33
- середній	38	67,86	22	57,89	6	15,79	10	26,32
- низький	6	10,71	1	16,67	2	33,33	3	50,00

Таблиця 6

**Рівень потреби у досягненні успіху респондентів
згідно психологічного типу (юнаки, (10–11 класи))**

Класифікація рівнів			Кластер 1 (андрогінний)		Кластер 2 (маскулінний)		Кластер 3 (фемінінний)	
	n	%	n	%	n	%	n	%
- високий	14	26,42	4	28,57	7	50,00	3	21,43
- середній	36	67,92	26	72,22	7	19,44	3	8,33
- низький	3	5,66	1	33,33	2	66,67	0	0,00

Таблиця 7

**Рівень потреби у досягненні успіху респондентів
згідно психологічного типу (дівчата, (10–11 класи))**

Класифікація рівнів			Кластер 1 (андрогінний)		Кластер 2 (маскулінний)		Кластер 3 (фемінінний)	
	n	%	n	%	n	%	n	%
- високий	16	20,00	5	31,25	1	6,25	10	62,50
- середній	52	65,00	25	48,08	0	0,00	27	51,92
- низький	12	15,00	3	25,00	0	0,00	9	75,00

Наступним кроком дослідження був аналіз зв'язку психотипу особистості (маскулінний, андрогінний, фемінінний) з рівнем потреби у досягненні юнаків і дівчат. Були розглянуті групи респондентів з різним рівнем потреби у досягненні відносно попадання до відповідного кластера (табл. 2–7). За результатами дослідження виявлено наступні відмінності та особливості взаємозв'язку між загальним рівнем потреби у досягненні респондентів та приналежністю їх до психологічної статі. Серед школярів 5–7 класів високий рівень потреби у досягненні мають більше дівчата ніж юнаки. У своїй більшості – це представниці фемінінного психотипу. У хлопців даного віку превалює середній рівень потреби у досягненні. У своїй більшості – це представники андрогінного психотипу. У старшокласників картина дещо змінюється: збільшується кількість юнаків з високим рівнем потреби у досягненні, віднесених до маскулінного психотипу. Натомість, у дівчат старших класів превалює середній та низький рівні потреби у досягненні. У своїй більшості вони мають IS андрогінного та фемінінного типу.

Висновки і пропозиції. Отже, підводячи підсумки вищезазначеного, слід зауважити, що дослідження гендерних особливостей та відмінностей у сфері фізичної культури і спорту є підґрунтям для систематизації даних щодо гендерного підходу у фізичному вихованні, визначенню лімітуючих і стимулюючих факторів, що впливають на формування індивідуальної фізичної культури осіб з різними ознаками психологічної статі. У даному випадку ми розглядаємо гендерний підхід з точки зору не гендерної політики рівних прав чоловіків і жінок, а вивчення їх психосоціальних особливостей для створення адекватних організаційно-методичних умов у процесі фізичного виховання задля формування стійкого інтересу до фізичного самовдосконалення школярів, використовуючи при цьому ефективні стимули та мотиватори поведінки.

Подальші наші дослідження будуть направлені на визначення впливу психологічної статі на формування ціннісних орієнтацій юнаків і дівчат у сфері фізичної культури і спорту, що може суттєво вплинути на формування мотиваційних пріоритетів школярів до занять руховою активністю.

Список літератури:

1. Агеева В.П. та ін. Основи теорії гендер: Навчальний посібник. – К.: «К. І. С.», 2004. – 536 с.
2. Базарный В.Ф. О трагических последствиях смешанного (бесполого) воспитания и обучения в школах [Текст] / В.Ф. Базарный // Образование и здоровье учащихся: Материалы Всероссийского Форума с международным участием. – Часть III. – М.: ИД «Ключ-С», 2005. – С. 29–37.
3. Варій М.Й. Психологія особистості / М.Й. Варій: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Київ: «Центр учбової літератури», 2008. – 591 с.
4. Євстігнєєва І.В. Гендерне виховання учнів основної школи на уроках фізичної культури. Автореферат на здобуття наукового ступеню кандидата пед. наук: 13.00.07 / І.В. Євстігнєєва. – Луганськ, 2012. – 23 с.
5. Здравомыслов А.Г. Потребности, интересы, ценности / А.Г. Здравомыслов. – М.: Политиздат. – 1986. – 222 с.
6. Ильин Е.П. Пол и гендер / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2003. – 680 с.
7. Караваева Е.Л., Сахаев Б.Т., Возтеева С.Ж. Психолого-педагогическое сопровождение гендерного развития молодежи // Теория и методика физической культуры. – 2007. – № 2. – С. 101–106.
8. Круцевич Т.Ю. Физическая привлекательность как стимул к мотивации занятиям физическими упражнениями студентов / Т.Ю. Круцевич, Н.Е. Пангелова, Н.А. Биличенко. Сб. мат. Межд. научно-практ. конф. Научное издание под ред. А.А. Самойленко, А.А. Горбачева, Н.Н. Ленковой. – Краснодар, 2015. – С. 364–370.
9. Круцевич Т.Ю. Проблеми гендерного підходу в фізичному вихованні / Т.Ю. Круцевич, О.Ю. Марченко. Materialele Congresului Științific Internațional «SPORT. OLIMPISM. SĂNĂTATE VOLUMUL» Chișinău, Republica Moldova, 5–8 octombrie 2016. С. 233–240.
10. Марченко О.Ю. Особливості гендерної ідентичності у школярів різного віку / О.Ю. Марченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: науковий журнал, 2014. № 1. С. 37–41.
11. Орлов Ю.М. Потребности и мотивы учебной деятельности студентов медицинского вуза. Проблемы оптимизации учебного процесса // Сборник научных трудов. – М.: ММИ им. И.М. Сеченова, 1976. – 115 с.

12. Плешаков А.Н. Потребность в физической культуре как области деятельности. – Теория и практика физической культуры, № 5. 2002 г. 23–26 с.
13. Abraham W.T., Gramer R.E., Fernandes A.M., Mahler E. Infidelity, race and gender. An evolutionary on asymmetries in subjective distress to violations – of – trust [Infidelity, race and gender. An evolutionary on asymmetries in subjective distress to violations – of – trust]. *Current Psychology*, winter, 2001–2002. Vol. 20, № 4, P. 337–348.
14. Malai L.Yu., Ramashov N.R., Nazarova A.M., Barbanova N.V. Optimization of Physical Culture and Sport Faculty's Students of Y.A. Buketov Karaganda State University [Optimization of Physical Culture and Sport Faculty's Students of Y.A. Buketov Karaganda State University]. *Olimpik Sports and Sport for All: proceeding of 17th International Scientific Congress (Beijing, China, 2nd-6th, June, 2013) / International Association of Universities of Physical Education and Sport, Beijing, 2013, P. 170–171.*

Марченко О.Ю.

Национальный университет физического воспитания и спорта Украины

Погасий Л.И.

Киевский национальный торгово-экономический университет

ПОТРЕБНОСТЬ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ МОТИВАЦИИ К ЗАНЯТИЯМ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ

Аннотация

В статье рассмотрены некоторые аспекты гендерной проблематики и гендерного подхода в физическом воспитании школьников. Выявлены особенности и различия при изучении уровня потребности в достижении успеха у юношей и девушек разных возрастных групп, которые занимаются и не занимаются спортом. Определена взаимосвязь психологического типа личности респондентов и уровня потребности в достижении успеха школьников разных возрастных групп.

Ключевые слова: школьники, юноши, девушки, физическая культура, физическое воспитание, гендер, гендерные различия, потребность в достижении.

Marchenko O.Yu.

National University of physical education and Sports of Ukraine

Pogasi L.I.

Kyiv National Trade and Economic University

DEMAND OF ACHIEVING SUCCESS AS A PART OF MOTIVATION TO GOING IN FOR SPORT

Summary

Some problems in gender sphere and gender approach in physical education of pupils are reviewed in this article. In our researching of definition of the level of demand in achieving success for pupils, who are going and not going in for sport, some particular qualities and differences were discovered. The interconnection of psychological type of respondents and their demand of achieving success was founded.

Keywords: pupils, guys, girls, physical culture, physical education, gender, gender differences, demand of achieving success.